

Byahornet

Skånsk Revy

BYAHORNET

Skånsk Revy

N:r 12

Tredje årgången N:r 2

Redaktör:
MOJE BIARNER

Distributör:
SVENSKA PRESSBYRÅN

BOKFÖRLAGET SCANIA
MALMÖ 1 Postgiro 14171

INNEHÅLL:

Johan Klang:	Blomningstid.
Nanna Lundh-Eriksson:	Elsebes krona.
Mathilda Malling:	Den underbara blomman.
C. H. Sjöcrona:	Landsvägarna i Skåne i början av 1800-talet.
Johannes Dahl:	Andreas Lanærus.
Nils Jönsson:	Prosten Lars Schult i Kristianstad.
Gunnar Johnsson:	En 200-årig skånsk fattigvårdsstadga.
Olof Christoffersson:	Anteckningar om Västra Alstads kyrka.

Juninummer 1944

C. H. SJÖCRONA

Landsvägarna i Skåne i början av 1800-talet.

Landshövding Vilhelm af Klinteberg, en banbrytare på vägväsendets område.

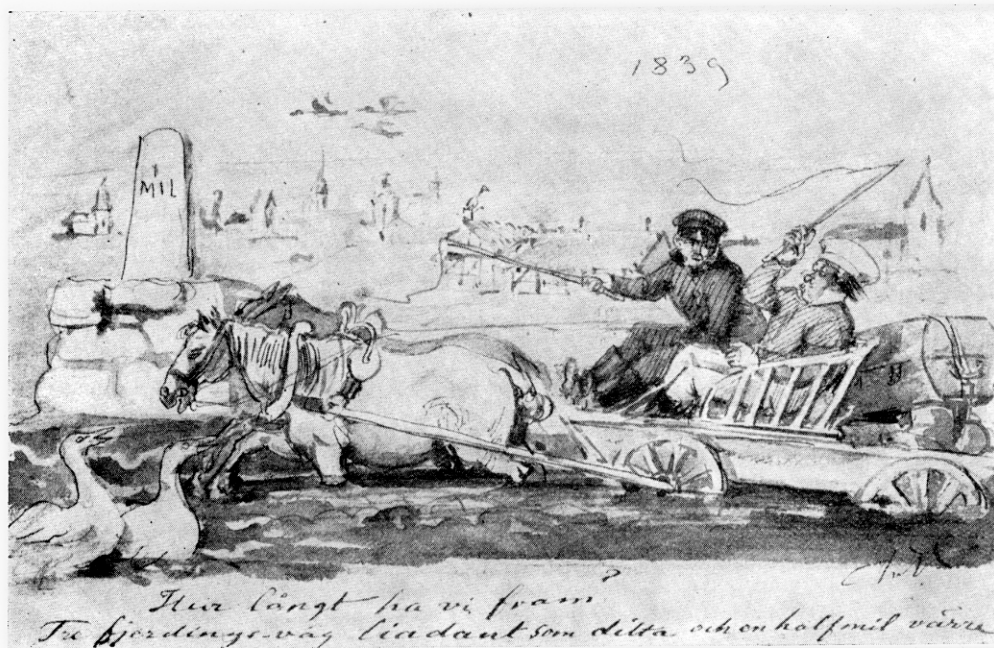
Vilhelm af Klinteberg, landshövding i Malmöhus län
1811—1829.

Med tanke på den fullständiga metamorfos som de större landsvägarna undergått blott på en mans-ålder kan det vara av intresse att söka göra sig en föreställning om, hur det var ställt för den landsvägsresande allmänheten i Skåne i början av förra seklet, då landshövdingen i Malmöhus län Vilhelm af Klinteberg började sin banbrytande verksamhet för deras iordningställande.

Vad då till att börja med de yttre förutsättningarna för väghållningen i nämnda län angår, så må man erinra sig, att klimatet i detta län i ej oväsentlig grad hindrar en rationell skötsel av vägarna. Då vintern norrut under längre eller kortare tid medför frost och breder ett snötäcke över marken äro vägarna icke föremål för någon påverkan av trafiken. I sydligaste Sverige blir däremot jorden vissa vintrar knappast tjälad, åtminstone ej på dju-

pet, och slädföre förekommer sällan. Under vintermånaderna med deras regn och dimma bliva vägarna därför uppblötta av vatten, och tillståndet förvärras ytterligare därav, att de i Malmöhus län, där två eller fyra hästar spännas för lasset, utsättas för större påfrestningar än i de trakter, där endast en eller två dragare användas för vagnarna.

Det finnes ännu i behåll många vittnesbörd om de skånska vägarna vid olika tidpunkter. Vid mitten av 1800-talet, alltså för omkring etthundra år sedan, saknade de ännu diken och vattenavlopp. I stället för att vara upphöjda på mitten och lindrigt sluttande åt kanterna voro vägarna merendels på båda sidor omgivna av höga bankar till bekvämlighet för fotgängare på det att dessa någorlunda torrskodda skulle kunna taga sig fram. I dessa sålunda bildade försänkningar, som man behagade kalla

Landsvägsskjuts i Skåne 1839. Lavering av Fritz von Dardel.

"vägar", uppstod, synnerligen vintertid, källsprång och kvicksänken, i vilka åkdonen sjönko ner så djupt, att det fordrades hävstänger för att väga upp dem. Höst och vinter fick man på lervägarna färdas i smuts ända upp till hjulnaven, sommartiden inom de sandiga orterna på enahanda sätt. Dugligt lagningsämne saknades nästan överallt, och oskicket gick så långt, att man vid lagning av vägarna på dem uppkastade dikesjord, grästorvor och andra lättlösta ämnen. Det var därför ej att undra på, att exempel förekommo, då resande nätterna igenom varit nödsakade att sitta kvar i sina vagnar därför att dessa ej förrän vid dager kunnat upplyftas ur sina hålor, i vilka de nedsjunkit. Vid många herrgårdar och nästan allmänt i byarna hade man för att komma fram låtit stensätta körbanorna men med så stora och ojämna stenar, att de resande varje ögonblick befarade att köra sönder sina vagnar.

*

Naturligtvis voro vägarna minst lika dåliga och med säkerhet ännu mycket sämre några tiotal år tidigare. En resande fann sålunda vägarna i början av 1800-talet så fulla av stenar och djupa hålor, att han vart ögonblick befarade att stjälpas och därför beslöt sig för att gå i leran, medan fyra hästar släpade fram den lilla vagnen. Det berättas, att prästerna, som ju måste vara på rörlig fot i sina församlingar, färdades till häst, företrädesvis vår och höst.

Ett annat vittnesbörd om vägnas beskaffenhet vid denna tid har man i en reseskildring av en så trovärdig person som generallöjtnant K. F. Akrell, vilken då företog en resa från Stockholm till Hälsingborg och vidare söderut. Han skriver bl. a. följande: "Min reskamrat, majoren vid flottan

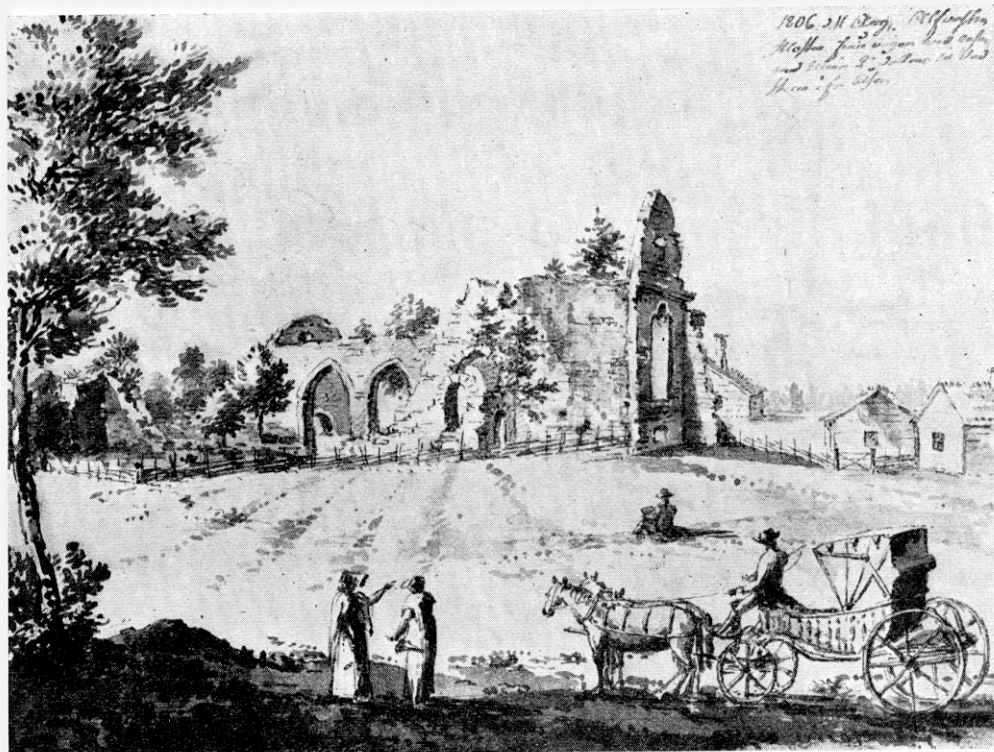
greve Claes Cronstedt hade tingat skjutsar att möta framför slottet (i Stockholm), där vi i kungl. kabinettet hade depescher att avhämta, och vid utkomsten därifrån funno vi i stället för drägliga vagnar fyra vedkärror med bräder tvärsöver i stället för stolar, nämligen två kärror för oss och två för betjäningen."

"Vägarna voro överallt", berättar han vidare, "hårdfrusna, bara och knaggliga etc. — I Småland höga snödrivor, djupa vattenhålor och lersmörja, hjul- och släddon lika svåra att begagna, vältningar titt och ofta i snödrivor och vattenpussar, sönderkörda åkdon och selar, uttröttade hästar, skjutsbönder, som ömsom gräto och ömsom gormade och svuro. Själva genomblöta in på bara kroppen. Regn och snöslask var dag, sju à åtta mils fart på 18 à 19 timmar. Vid ankomsten till Hälsingborg överhöljda av lera och smuts efter sista stjälpningen i en djup lerhåla mitt på vägen."

Fortsättningen av resan har sina poänger men har ej direkt intresse i detta sammanhang.

*

Av ovanstående kan man ju göra sig en föreställning om vilka svårigheter, som voro förenade med en landsvägsresa i början av förra seklet. Resans långsamhet fördröjdes dessutom därav, att det i allmänhet ej fanns ordentliga broar å de allmänna landsvägarna. Ofta måste man sålunda vada över floder och vattendrag, och dessutom voro landsvägarna, även de största, belamrade med en massa grindar så som förhållandet ännu är å byvägar uppe i Småland och i andra skogsbygder. Endast mellan Malmö och Lund fanns det ej mindre än sju grindar, och hur detta sinkar en resa känner nog lite var till, som gjort erfarenheter på området.

Gästgivarskjuts vid Alvastra klosteruin i början av 1800-talet. Lavering av G. Silfwerstråhle.

Det var sålunda mycket som brast med avseende å väghållningen, och en uppräckning var i början av förra seklet nödvändig, om det ej skulle urarta till rena katastrofen.

Den, som har äran av att en förändring till det bättre kom till stånd, är Vilhelm af Klinteberg, född 1759 i Härslövs socken (nordost om Landskrona), där fadern var kyrkoherde. Han förvaltade landshövdingeämbetet i Malmöhus län från 1811, därav ett år på förordnande, och var sedan ordinarie landshövding i nämnda län ända till sin död 1829. Tidigare hade han varit häradshövding i en smålandsdomsaga samt blivit adlad. Sedan han blivit landshövding upphöjdes han dessutom i friherreligt stånd och fick namn, heder och värdighet av president med den höga rang, som därmed följde. Säkerligen fäste dock Klinteberg mindre avseende vid dylika uttryck för kunglig nåd än många andra på den tiden, ty han var framför allt en dugande man, för vilken arbetet var huvudsaken, och han blev också en landshövding, om vilken man sade att "få hava liknat och knappast någon överträffat".

Natten mellan den 27 och den 28 augusti 1811 körde den då 52-årige häradshövding af Klinteberg såsom tillförordnad landshövding in i Malmö och stannade framför den ståtliga residensbyggnaden. Nästa dag finna vi honom i full verksamhet i sitt ämbete. En driftigare landshövding hade man här aldrig skådat. Vid landsvägsarbetena ryckte han ofta till sig spaden och tog i egen hög person ett kraftigt spadtag för att visa hur det skulle gå till.

Den länsman, som ej visade tillräckligt intresse för de av honom så omhuldade vägarna, kunde vara förvissad om, att han snart nog skulle bli entledigad, under det att den, som var nitisk i nämnda avseende, kunde räkna med att bliva hugnad med "befeallningsmans" namn, heder och värdighet. En Herkules i arbetsförmåga och kraft lyfte han små och stora bördor upp på sina skuldror, och fanns det ett Augiasstall, så blev det gjort rent hus, så det både hördes och syntes. Ingen väg fanns, som ej löpte genom hans huvud, ingen vilja, som med framgång kunde trotsa hans.

Den dag, man för honom framlade den första länsfullmakten till underskrivande, och han som vanligt genomögnat den då gängse formuleringen att landshövdingen densamma egenhändigt undertecknat, och, som det hette, "med sitt anborna sköldemärke bekräfta låtit" — en ofrälse landshövding var ju på den tiden så gott som otänkbar — strök den en gång fattige prästsonen ett brett streck över ordet "anborne" och tillade:

"Jag har inga anor, dem få mina efterkommande förvärva, om de kunna."

*

Sådan var den man, som vad Malmöhus län angår i hög grad gjort sig förtjänt av eftervärldens tacksamhet på grund av sin omvårdnad om vägväsendet. Ett av de mest eklatanta bevisen härpå äro de i Skåne så vanligt förekommande pilträden utmed vägarna. Det är nämligen landshövding af Klinteberg, som tagit initiativet till planterande

Vinterväg i Skåne, markerad av pilträde.

av dessa genom oupphörlig topphuggning så karakteristiska träd. De skånska pilträden, besjungna i en mängd dikter och återgivna i ett otal konstverk, ha ju rent av blivit något signifikativt för landskapet. Men pilträden hava också — något som kanske ej alla veta — en rent praktisk användning, i det att vidjorna användas såsom binde-medel åt lantbefolkningens halmtak. Förglömmas må ej heller den stora betydelse dessa träd hava under snöiga vintrar, då de på ett utmärkt sätt markera de i plan med den omgivande terrängen liggande skånska vägarna.

Ett påtagligt bevis för Klintebergs omvårdnad om vägarna, särskilt trädplanteringen utmed desamma, är följande av honom utfärdade kungörelse, daterad "Malmö i Lands-Cancelliet den 7 november 1827", alltså några år före hans död:

"Fastän ständige påminnelser varje år och sedan under den 13 mars dette år blifvit vederbörande vägegare meddelte, om dem åliggande vägplanterings behöriga verkställande vid deras väglotter med erforderlig omsorg både i anseende till trädens storlek och nödig vård vid nedsättningen, så att de måtte kunna emotstå vådrets våldsamhet och lösgående kreaturs åverkan, har likväl den obehagliga kännedom kommit Konungens Befallningshafvande tillhanda, att en del av de skedde planteringarna bestå av otjenlige träd, hvilka, då de ej heller med någon allvarlig omtanke blifvit nedsatte, på intet sätt kunna ega bestånd, eller svara till ändamålet, samt att dessutom berörda plantering på många ställen blifvit alldeles åsidosatt, så att långa vägsträckor finnas, där ej något enda planterat

träd är tillfinnandes. Denna underlåtenhet kan ej annat än i hög grad vara oförmodad, i all synnerhet som desse träd, jemte allmän prydnad och nödig rättelse för vägfärande i mörka årstider eller vid snöyra, tillika medföra gagn för vägegaren genom trädens kapning etc." Att härmed avses pilträde är ju alldeles tydligt.

Vidare heter det i samma kungörelse: "Kännedom om trädplanteringen kan numera ej vara fremmande, då i orten äro att tillgå många kunskapande män i denna hantering, hvilka utmärkt sig på ett för dem hedrande och orten särdeles prydnad sätt, och hvilkas håg och välvilja att med råd, upplysningar och biträde tillhandagå, icke kan med deras tanke och handlingssätt vara tvifvelaktig."

*

Det skulle förvisso vara lockande att visa även andra sidor av denne kraftfulle landshövdingens personlighet och ämbetsmannagärning, men det ligger utanför ramen av denna lilla berättelse, där jag särskilt fäst mig vid hans omvårdnad om vägarna. Jag nöjer mig därför med att återgiva några brottstycken ur ett av kungl. hovpredikanten A. P. Gullander författat åminnelsetal över landshövding af Klinteberg, som avled i Malmö den 19 juni 1829 och begrovs under stora högtidligheter. Det heter här i bl. a., att "landthushållningssällskap inrättades, sockenkommittéer tillsattes och trädplantering vid de allmänna vägarna och i ägo gränser beslutades och verkställdes".

Slutligen må såsom bevis för det förtroende och den aktning Klinteberg åtnjöt såväl å högsta ort som inom sitt län anföras några strofer ur den

BYA HORNET

Skånskt landsvägsmotiv.

dikt, som dåvarande kyrkoherden i Kävlinge pastorat, hovpredikanten Anders Cronstoe ägnade honom vid hans död. Verserna tonsattes och sjöngos sedan av Musikaliska Sällskapet i Malmö vid den vördade landshövdingens begravning den 30 juni 1829. Av dessa anföras här blott några av de sista:

*"Landet tryggt till honom såg,
Kungen likt magneten visste,
Bäst var malmen rikast låg.*

*Ack, hvad både Land och Konung misste,
När den gamle trött gick hän
Att ta mot ett högre Län.*

*Vaka Höfding, nu mer fri
Öfver oss från Stjerneringen,
Dig vi ägt, det veta vi.
Hvad oss väntar, det vet ingen.
Tag i dag, Du Atniel
Bortom Grafven vårt farvel."*

Skånskt landsvägsmotiv.